

ОВОЛОДІННЯ СТАРШОКЛАСНИКАМИ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

На сучасному етапі розвитку незалежної української держави великого значення набуває національна орієнтація у системі освіти, етнопедагогічна культура та духовність українців.

Національний компонент освітньо-виховної системи передбачає цілеспрямоване формування етнопедагогічними чинниками у старшокласників основних і специфічних для українців якостей, які відображають особливості їх психології, характеру, самосвідомості, способу мислення тощо.

Питаннями впровадження засобів етнопедагогіки у виховний процес займалися такі науковці, як С. Гончаренко, О. Вишневський, Т. Завгородня, В. Кузь, І. Лебідь, О. Масляницька, Ю. Мальований, А. Погрібний, Ю. Руденко, М. Стельмахович, Є. Ступарик, Є. Сявавко та інші.

Науковці обґрунтували використання українських традицій у різних напрямках (громадянському, естетичному, моральному, трудовому, екологічному), серед них: Т. Дем'янюк, О. Джус, О. Гевко, П. Ігнатенко, Н. Косарева, Т. Кочнева, Л. Крамаренко, Н. Лисенко, В. Струманський, Ю. Субачов, В. Федоров, Л. Шинкаренко та ін.

Такі автори, як Т. Бурська, В. Каюков, Г. Панченко, Є. Сарапулова, Н. Сесь, С. Стефанюк, А.Цьось та ін., розробили систему уроків, факультативних занять, сценаріїв позакласних заходів на основі народної педагогіки.

Та слід зазначити, що теоретичні та методичні аспекти використання виховного потенціалу етнопедагогіки у процесі позакласної роботи ще недостатньо розроблені. Здійснення аналізу сучасного стану використання засобів етнопедагогіки у процесі позакласної роботи, опрацювання освітніх програм підтверджують, що цей резерв народної культури не завжди використовується належним чином.

Як зазначав у своїй праці "Народна педагогіка" О. Духнович, національне мистецтво допомагає глибше вивчити рідну мову, історію свого краю, народний побут, народні традиції, звичаї, обряди, пісенний фольклор, прислів'я, вірування тощо [2, с. 58]. Відомий український педагог Софія Русова писала: "Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти. Коли його творчі сили не будуть покалічені, а, навпаки, дадуть нові, оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу: воно через пошану до свого народу виховає в дітях пошану до інших народів..." [4, с. 44].

Аналіз численних педагогічних досліджень доводить, що різноманітні компоненти народознавства (музика, традиції, звичаї, усна народна творчість, ігри тощо) залучають школярів, молодь до гуманних відносин з людьми, сприяють пробудженню в молодих людей почуття національної гідності й гордості, формують національні цінності, що виражають духовно-моральні принципи народу, його гуманістичні ідеали.

Народознавчі традиції, звичаї й обряди об'єднують минуле та майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують етнічну спільність людей у високорозвинену сучасну націю. Традиції та звичаї – це своєрідні віковічні духовні устої розвитку народу, нації, які втілюють у собі кращі досягнення в ідейному, моральному, трудовому та естетичному житті. Практично прилучаючись до народознавства, молодь вбирає в себе його філософський, ідейно-моральний, психологічний і естетичний зміст, поступово

стаючи невід'ємною частиною рідного народу, нації.

Використання засобів народознавства у позанавчальному виховному процесі можна класифікувати за різними параметрами та ознаками:

- за метою – поглибити знання учнів з історії української державності й громадянства, культури народу, його традицій, розвинути творчі здібності й таланти учнів, виробити вміння і навички збирати й записувати зразки народної творчості, навчити технології виготовлення художніх виробів, виявити рівень сформованості патріотичних і громадянських якостей тощо;

- за формою – навчальні, ігрові, художні, клубні, гуртові, індивідуальні;

- за методом – роз'яснювально-ілюстративні (бесіди, розповіді, повідомлення, диспути, зустрічі, тематичні конференції та ін.), дослідницько-пошукові (експедиції, екскурсії, вивчення історичних джерел, опрацювання зібраних матеріалів тощо);

- за місцем проведення – школа, громадські місця, у природних та домашніх умовах тощо.

Водночас засоби народознавства можна умовно поділити на: суспільно-корисні (охорона пам'яток історії та культури, екологічні рухи, експедиції, патріотичні акції дитячих, юнацьких та молодіжних організацій, шкільні козацькі республіки тощо); трудові (свята першої борозни, обжинок, прильоту птахів, толоки, археологічні розкопки, освоєння традиційних ремесел і народних промислів тощо); пізнавально-розвивальні (вікторини, турніри, літературні студії, клуби народної творчості, народні університети мистецтв, музейно-етнографічна робота, екскурсії та ін.); військово-спортивні (спартакіади з народних видів спорту, змагання з козацьких єдиноборств, козацькі забави тощо).

Народознавчу виховну роботу в позанавчальний час можна проводити за такими напрямками, як світоглядно-філософський, суспільно-гуманістичний, культурологічний, етнографічно-краєзнавчий [1].

Світоглядно-філософський напрям передбачає створення умов для формування в молоді ієрархії духовних цінностей, ідеалів, переконань для того, щоб вона відчула себе частиною сучасного світу, українства. Виховна робота може бути організованою у формі годин громадянськості, бесід, дискусій, диспутів, соціальних рингів тощо.

Мета виховної роботи суспільно-гуманістичного напрямку – пробудження в молоді інтересу до суспільного життя, розвиток ініціативи, самостійності, творчості, потреби бути активним учасником громадських акцій. Реалізація його передбачає організацію різноманітних заходів, що за класифікацією форм виховної роботи визначається як акції, колективні творчі справи.

Культурологічний напрям передбачає проведення культурно-освітньої роботи, пропаганду кращих зразків національної культури, забезпечення умов для розвитку творчих здібностей молоді, художньо-творчої та художньо-освітньої діяльності.

Орієнтовні форми роботи у цьому напрямі: створення творчих колективів, фольклорних ансамблів, мистецьких гуртків (сопілкарів, бандуристів, танцювального, вокального, театрального тощо), робота Малої академії мистецтв; організація клубів шанувальників мистецтв; підготовка театралізованих концертів, інсценізацій, свят, виставок малюнків, фото, виробів декоративно-прикладного спрямування, фестивалів, тематичних вечорів, літературно-музичних композицій, радіопередач, бібліотечних годин, пісенних конкурсів, ігрових програм.

Етнографічно-краєзнавчий напрям посідає провідне місце у народознавчій діяльності, формуючи підвищений інтерес до рідного краю, традицій, обрядів, звичаїв, виховуючи свідомих патріотів, які шанобливо ставляться до духовних і матеріальних надбань свого

народу. Найбільш поширеними формами роботи при цьому є: проведення екскурсій до краєзнавчого музею; обладнання етнографічних куточків, експозицій, кімнат народного побуту в навчальних закладах; створення творчих майстерень з метою відродження традиційних для регіону художніх промислів та ремесел; організація самодіяльності дитячих об'єднань клубного типу; підготовка тематичних днів, театралізованих свят, обрядів, ритуалів, вікторин, турнірів, конкурсів, ігор-змагань; відзначення народних свят, практиками вивчення народних ігор, пісень, танців тощо.

Організуючи молодь до реалізації народних традицій, звичаїв, обрядів, необхідно брати до уваги методи роботи, способи виконання певної обрядовості та інших дій, які поширені в певному регіоні України.

Зміст педагогіки народознавства має реалізовуватися будь-якими методами та прийомами, які адекватні йому, відповідають конкретним умовам (матеріальній базі, віковим та психологічним особливостям, рівню знань учнів та ін.) школи, класу, які подобаються вихованцям і гармонійно вписуються у вітчизняні педагогічні, культурно-історичні традиції.

Вивчення народознавства повинно проводитися за відповідною системою. Етнопедагогічним змістом має бути пронизана навчальна і виховна робота. Найбільші можливості для цього відкриваються з вивченням рідної мови, літератури, історії України, її географії та природи, краєзнавства, з проведенням спеціальних виховних годин народознавства, занять з народної музики, хореографії, образотворчого мистецтва.

Реалізації ідей народності та духовності, формування національної самосвідомості сприяє поширення в національній школі виховних бесід, рольових ігор з використанням українознавчих матеріалів, усних журналів, інсценізацій, конкурсів та вікторин, фольклорно-етнографічних вечорів і свят. В особистісному сприйнятті учнівською молоддю їх внутрішнього змісту найбільш питому вагу мають ті, що актуалізують національний дух, утверджують національно-етнічну самовартість соціального індивіда, забезпечують усвідомлення теоретико-методологічної й морально-етичної суті національної ідеї. Треба докласти всіх зусиль, аби добірні зерна народознавства проросли духовністю в серцях юної генерації.

Потрібно готувати педагогів, які б мали високий рівень національної самосвідомості, професіоналізму, творчої активності, готувати гідну зміну, майбутню інтелігенцію, яка братиме активну участь у культурному та суспільно-політичному житті нашої держави.

ВИКОРИСТАТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії; / За ред. Ю. І. Римаренка, І. Ф. Кураса. – К., 1993.
2. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К., 1997.
3. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу. – Вінніпег-Канада -Волинь. 1965.
4. Русова С. Українська національна школа // Україна. – 1991. – № 5. – С. 44.
5. Ушинський К. Д. Про народність в громадському вихованні // Вибрані педагогічні твори. У 2 т. – К., 1983. – С. 43-104.
6. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. – К., 1997. – С. 227.

А н н о т а ц и я

Автор розглядає недостатньо розроблені теоретичні аспекти і методичні засоби використання етнопедагогіки і українознавства в процесі вивчення роботи со старшокласниками в сучасній українській школі.

Юрій Бадах

ВІЙСЬКОВІ МОРЯКИ-УКРАЇНЦІ НА СЛУЖБІ НАРОДУ

Далеко не кожен народ має природний потяг до водної стихії. Але український народ, етногенез якого відбувався у межиріччі багатьох річок, що впадають в Чорне та Азовське моря формувалася у безпосередній близькості з водною стихією. Великий джерельний матеріал, що є у науковому обігу, свідчить про значну історіографічну спадщину дослідників, і не лише істориків, а й етнографів, краєзнавців, які розповідають про наших земляків-українців які вірою і правдою представляли націю на такій важливій ділянці суспільного життя – як служба у військово-морських формуваннях.

Наші далекі пращури вели постійну боротьбу, аби близькі й далекі сусіди не відтіснили нас від моря. Анти, які вважаються предками українців з VI ст., успішно здійснювали походи річками, Руським і Азовським морями під командуванням вождя Доброгаста. Про русичів, як добрих мореплавців, згадують арабські письменники. У найдавнішій нашій пам'ятці Літопис Аскольда є згадки про морські походи русичів на Візантію. Пізніше такі походи робили слов'яни на чолі з князями Олегом й Ігорем [10, с. 28].

У 967 р. князь Святослав з русичами здійснив сміливий похід до Болгарії, спочатку на лодіях Дніпром до Чорного (Руського) моря, а потім морем вони досягли Дунаю. Певно, не було на Русі такого іншого князя як Святослав, який багато разів зі своєю дружиною на човнах долав води Дніпра з його загадковими порогами поблизу Хортиці, широкого повноводного Дунаю та могутнього Чорного моря [9, с. 46]

Для дальніх походів потрібні були судна, тому їх значення для війська Київської Русі весь час зростало. Майже всі дальні військові походи не обходилися без них. З часом були створені морські загони. Ці формування стали праобразом складного військового річкового-морського флоту де несли службу наші предки. Флот русів складався з човнів-моноксилів та човнів-лодій.

Після татаро-монгольської навали почалося відродження військового річково-морського флоту українськими козаками. М.Грушевський підкреслював, що саме козацтво пов'язане своїм корінням з колишніми антами-бродниками та берладниками, які були хорощими моряками [4, с. 174].

Перший морський бій провели українські козаки з татарами у 1492 р. в гирлі Дніпра поблизу острова Тягинки, потопивши галеру з ясиром. І надалі українські козаки ходили в далекі морські походи на Очаків, Крим, де проявили хоробрість Карпо Масло з Черкас, Яцько Білоус з Переяслава, Андрушко з Брацлава та інші [1, с. 118]. 13 жовтня 1545 р. 800 козаків під командуванням Ісачка з Брацлава та Івана Держака з Черкас здійснили вдалий морський похід на Очаків. У 1558 р. запорожці на чолі з отаманом Васьком Рожном та Рихликом напали на Кримські володіння татар. 1575 р. запорожці під проводом Богдана Ружинського здійснили переможний морський похід на Крим, а далі чайки перетнули Чорне море й атакували турецький Трапезунд [1, с.119].